

KAS BUVO TIE „BAISŪS ERETIKAI“?

Valdensai (lot. – valdenses) – eretinis katalikų bažnyčios akyse keliaujančių pamokslininkų judėjimas, XII a. atsiradęs Pietų Prancūzijoje ir išplitęs Šiaurės Italijoje, Vokietijoje, Čekijoje, Ispanijoje, nors ir inkvizicijos persekiojamas, pasiekęs net Vengriją bei Lenkiją. Tai prabudimas, kurio daugelį skelbtų idėjų įgyvendino tik Reformacija.

Liono miestas, sena ir turtinga Galijos sostinė, ankstyvaisiais viduramžiais užėmė svarbią vietą Vakarų Europos žemėlapyje. Jis buvo vienas svarbiausių etapų kelyje, vedančiame iš šiaurinių kraštų į Viduržemio jūros uostus ir Italijos miestus. Pro jį judėjo minios piligrimų į Romą ar Jeruzalę. Be to, miestas buvo vienas kryžiaus žygių organizavimo centrų. Būtent Lione gyveno turtingas pirklys Petras Valdo, palikęs šviesų pėdsaką tamsioje viduramžių krikščionybės panoramoje.

Žinios apie šią asmenybę yra tokios skurdžios, jog neįmanoma parašyti išsamios biografijos. Valdo nepaliko jokių rankraščių, jokio savo portreto, taip pat nežinome jo gimimo ir mirties vietos bei laiko, nežinome nieko apie jo išsilavinimą, charakterį, beveik nieko ir apie šeimą. Ne visiškai aiški netgi jo pavardė. Lotyniškai šaltiniai jį vadina Valdo, Valdesius, Valdensis. Anot vieno šaltinio, buvo vedęs, turėjo dvi dukras, ramiai gyveno ir niekas net neįtarė, jog taps vienos didžiausių viduramžių „erezijų“ pradininku ir lyderiu. Lūžis, radikaliai pakeitęs jo gyvenimą, įvyko tarp 1170 ir 1173 m. Kartą, klausydamasis bažnyčioje skaitomas ištraukas iš Šventojo Rašto, panoro arčiau susipažinti su Evangelijos tiesomis ir kreipėsi į du kunigus Steponą Anžą ir Bernhardą Idrosą, kad šie išverstų jam Bibliją į suprantamą, gimtąją kalbą. Kunigai už nemažą pinigų sumą išvertė Evangelijas ir fragmentus iš bažnyčios tėvų raštų. Manoma, jog Valdo atsivertė, klausydamasis bažnyčioje skaitomos biblinės istorijos apie turtingą jaunuolį, kurį Jėzus kvietė sekti paskui. Žodžius „išdalink vargšams viską, ką turi, tai turėsi turtą danguje, paskui ateik ir sek mane“ jis suprato tiesiogiai. Valdo išpardavė savo turtą, tik nedidelę dalį palikęs žmonai ir dukroms, kurias patikėjo vienuolynui. Įdomu tai, jog Valdo nenuėjo tradiciniu keliu — neužsidarė vienuolyne ar nepasitraukė į ramų gyvenimą kaime, bet liko mieste. Valdo pasikeitimo pamatas buvo ne asketinio tobulumo siekimas, bet paklusnumas Evangelijos žodžiams. Valdensams neturtas nebuvo tikslas pats savaime, jie tiesiog norėjo vietinei dvasininkijai pademonstruoti, jog jų atstovaujama krikščionybė, paremta šio pasaulio turtais, neatitinka Jėzaus mokymo ir Biblijos.

Pirmomis savaitėmis po Valdo atsivertimo kaimynai galvojo, kad jis išprotėjo. Viename iš dokumentų užfiksuoti tokie Valdo žodžiai: „Manote, jog išprotėjau, tačiau taip nėra. Kaip sako Evangelija, neįmanoma tarnauti Dievui ir Mamonai, ir štai šiandien aš išsilaisvinau iš Mamonos valdžios“. Kai jis ėmė atvirai dalinti išmaldą vargšams ir pardavinėti namų apyvokos daiktus, žmona pasiskundė vietos vyskupui. Šis įsakė Valdo kasdien valgyti kartu su žmona. Tačiau diena po dienos atgimęs pirklys „naikino“ savo turtą. Istoriniai šaltiniai liudija, kad 1173 m. nuo gegužės 27 iki birželio 22 d. du kartus per savaitę jis dalindavo vargšams gautus pinigus, o rugpjūčio 15 d. Valdo nebeturėjo jokios nuosavybės. Tada subūrė bendraminčių ir draugų būrį, kurie po du leidosi per visą Prancūziją, pamokslaudami Evangeliją.

Pradžioje valdensai net nemanė atsiskirti nuo bažnyčios, priešingai — norėjo susiburti į dvasinę draugiją, kuri patarnautų bažnyčiai. Valdo ir jo pasekėjų pamokslavimas buvo pagrindinė jų išsiskyrimo su Roma priežastis, nes katalikų dvasininkija, suprantama,

negalėjo leisti, kad Evangelija laisvai būtų skelbiama pasauliečių lūpomis. Evangelijos skelbimas jiems buvo esminis dalykas. Jie tikėjo, kad tik „vargšai dvasia“ turi teisę skelbti pasauliui išgelbėjimą Kristuje. Nei vyskupo drabužiai, nei dvasininkų įšventinimai, nei mokslinės teologinės spekuliacijos, jų manymu, nesuteikia įgaliojimų vykdyti apaštališkąją misiją. Liono arkivyskupas uždraudė Valdo viešai skaityti ir aiškinti Šventąjį Raštą. Tačiau valdensai toliau pamokslavo, tikėdami, kad pats Dievas pašaukė juos tai daryti ir kad Jo reikia klausyti labiau nei žmonių. Valdo reikėjo rinktis — arba atvirai išstoti prieš bažnyčią, arba gauti leidimą pamokslauti iš paties popiežiaus.

Jis išsiuntė pasiuntinį pas popiežių, duodamas šiam vieną ką tik į romanų kalbą išverstos Evangelijos egzempliorių ir prašymą leisti pamokslauti. Popiežius paskyrė specialią komisiją, kuri turėjo visa tai ištirti. Ji nusprendė, jog valdensai yra pernelyg tiesmukiški ir neišsilavinę žmonės, kad būtų galima leisti jiems laisvai skaityti ir aiškinti Šventąjį Raštą. 1176 m. Laterano III susirinkime popiežius Aleksandras III pagyrė Valdo skurdo įžadą (taip popiežius suprato valdensų propaguotas neturto nuostatas), tačiau Žodžio skelbimą apribojo: Valdo galėjo pamokslauti tik leidus vietinei dvasininkijai. 1179 m. Laterano susirinkime Valdo mokinių grupė buvo priimta ir išklaudyta. Anglų vyskupas Valteris Mapas, bendravęs susirinkime su valdensais, kelionės užrašuose užfiksavo šiuos susitikimus, pavadinęs „Apie rūmų savivalę“: „<.>pirmininkaujantis liepė man pateikti klausimą. Kreipiausi į juos (t. y. valdensus) tradiciniu klausimu: ‘Ar tikite Dievą Tėvą?’ – ‘Tikime’. – ‘O Dievą Sūnų?’ – ‘Tikime’. – ‘Tikite Šventąją Dvasią?’ – ‘Tikime’. Tuomet paklausiau: ‘Tikite Kristaus motiną?’ Šie atsakė: ‘Tikime’, ir visas jų būrys pradėjo juoktis“. Susirinkimas pavadino juos tamsuoliais, o popiežius išvarė juos namo, uždrausdamas be vyskupo leidimo pamokslauti. 1180 m. Liono vyskupijos sinode, dalyvaujant popiežiaus legatams, iš Valdo buvo reikalaujama, kad jis pasirašytų vadinamąjį Tikėjimo išpažinimą, t. y. paklusnumo bažnyčiai raštą. Valdo pasirašė formalų dokumentą, tačiau paruoštame tekste prirašė savo žodžius: „Išdaliname visą savo turtą vargšams, kad taptume vargšais, <.> pasižadėjome laikytis Evangelijos pamokymų kaip įsakymų“. 1184 m. į valdensus imta žiūrėti kaip į eretikus, juos pradėjo persekioti inkvizicija. Pastarosios dokumentuose skaitome: „Pilni išdidumo jie drįsta skelbti Evangeliją gatvėse ir aikštėse, remdamiesi daugeliu bendrų, kuriuos ten siunčia“. Patys valdensai apie save kalbėjo kitaip: „Kad mūsų minčių nevaldytų meilė turtams, iš Dievo malonės siekiame atsidėti maldai ir pamokslavimui; pagal Viešpaties paliepimą kaip darbininkai, išsiųsti surinkti derlių, arba kaip skelbėjai, išsiųsti tarp žmonių, norime patraukti ir gražinti žmones atgailai, tęsdami darbą, kurį Viešpats skyrė 70-čiai mokinių“.

Valdo ir jo pasekėjai nebuvo teologai ir nesiekė komentuoti Biblijos tekstų, tiesiog pasakojo žmonėms apie savo patirtus išgyvenimus ir kviesdavo juos sekti jų pėdomis. Įsitikinimas, kad vyrai ir net moterys be išsilavinimo gali apaštalauti, tais laikais buvo revoliucinis. Teigdamas, kad Dievo žodis ir Šventoji Dvasia gali veikti per kiekvieną tikintįjį, Valdo sulaužė tradicinį požiūrį, anot kurio, pamokslauti galėjo tik vyskupai. Oficialioji bažnyčia negalėjo priekaištauti dėl valdensų pamokslų turinio, tačiau oponentai pačiai jų teisei veikti, teigdama, jog pasauliečiai negali pamokslauti. Pasauliečiai galėjo tik dirbti ir mokėti bažnytinę dešimtinę. Valdo galutinai nutraukė ryšius su bažnyčia, todėl vyskupo, o vėliau ir popiežiaus Lucijaus III, buvo prakeiktas ir kartu su kitais neturto pamokslininkais išvytas iš miesto. Gatvė, kurioje buvo Valdo šeimos namas, greit buvo pavadinta Prakeiktąja. Tolimesnis Petro Valdo likimas tebelieka paslaptis. 1215 m. IV Laterano bažnytinis susirinkimas pasmerkė valdensų mokymą. Tačiau judėjimas greitai augo ir plėtėsi. XII – XIII

a. valdensų šalininkų skaičius siekė keliasdešimt, o galbūt kelis šimtus tūkstančių, ir tai buvo milžiniškas skaičius, prisimenant, jog tuometinė Europa nebuvo tankiai apgyvendinta.

Dar vienas absoliučiai naujas tai kartai dalykas — su valdensais susijęs pirmas mėginimas bažnyčios istorijoje versti Šventąjį Raštą į gimtąją kalbą. Petras Valdo išvertė Bibliją (visą Naująjį ir dalį Senojo Testamento) į provanso kalbą. Valdensai, laikydamiesi principo, jog Šventąjį Raštą galima aiškinti visiškai laisvai ir nepriklausomai nuo bet kokio autoriteto, atmetė viską, kas tiesiogiai neišplaukdavo iš Gelbėtojo žodžių, ir netgi mažai dėmesio skyrė Senojo Testamento knygoms. **Evangelijų žodžiai, priimami paraidžiui, buvo vienintelis jų dvasinio ir moralinio gyvenimo vadovas.** Iš valdensų kūrinių, pasiekusių mūsų dienas, išskirtini du: „Apie Antikristą“ ir „Apie Senosios ir Naujosios Sandorų skirtumus“.

Pirmajame antikristo veikimui priskiriamas bet koks žmonių atitraukimas nuo Gelbėtojo, jų patraukimas prie bažnytinių ritualų ir pan.(pvz., vvaikų krikštas). Antrajame kūriny pabrėžiamas Naujosios Sandoros pranašumas prieš ankstesniąją: „Senas Įstatymas atneša prakeikimą kiekvienoms nevaisingoms įsčioms, o Naujame patariama, pagal galimybes, išsaugoti nekaltybę. Senas Įstatymas draudžia melagingai prisiekti, o Naujas išstoja prieš bet kokią priesaiką apskritai“.

Remiantis išlikusiais pamokslais bei inkvizitorių protokolais galima įvardinti esmines valdensų mokymo tezes:

- 1. Biblija yra vienintelis tikėjimo ir širdžių autoritetas;**
- 2. pamaldos turi vykti gimtąja kalba;**
- 3. mišių auka neturi jokios vertės Dievo akyse, Jis jos nekenčia;**
- 4. atlaidai yra nesąmonė ir neturi pagrindo Šventajame Rašte;**
- 5. maldos daugeliui nesuprantama, svetima kalba (t. y. lotynų) yra beprasmės;**
- 6. popiežiaus kanonizuotų šventųjų garbinimas yra stabmeldystė; juos reikia pašalinti nuo altorių;**
- 7. Aukščiausias vyskupas yra Kristus. Romos bažnyčia nėra Kristaus bažnyčia. Ją reikia atskirti nuo popiežijos. Roma yra Babilonas, prigrirdytas kankinių krauju;**
- 8. visi krikščionys gali skelbti Evangeliją;**
- 9. mišios už mirusiuosius yra pasibjaurėtina nesąmonė;**
- 10. vaikai, mirę nepakrikštyti, nėra pasmerkti;**
- 11. mišios yra šventvagystė, užėmusi Viešpaties vakarienės vietą;**
- 12. nuodėmes reikia išpažinti Dievui. Galima išpažinti ir pasauliečiui, kuris turi tokią pačią atleidimo valdžią kaip ir popiežius; <**
- 13. visi tikintieji yra kunigai bei karaliai ir dalyvauja bažnyčios valdyme.**

Valdensai savo dvasia buvo ypatingai artimi Reformacijai, nes siekė pažinti tiesą iš paties jos šaltinio ir atskirti Kristaus mokymą nuo žmogiškų tradicijų. Jie neišvengiamai susidūrė su Romos katalikybės opozicija, nes atvėrė, jog pagrindiniai pastarosios principai taip toli nuo Gelbėtojo mokymo, kaip toli nuo Kristaus Rašto žinovai ir fariziejai. Praėjus šimtmečiui valdensų judėjimas vis dar buvo aktyvus, o XIII – XIV a. inkvizitoriai ne visuomet sugebėdavo atskirti juos nuo albigiečių (arba katarų)– kito galingo viduramžių reformatoriško judėjimo.